

Tomo Kovačević,

povjesničar hrvatski [1664—1724.]

Medu povjesničare, koji su se potanje bavili historijom zagrebačke biskupije, njezinog kaptola i prvostolne crkve, ubrojiti nam je i Tomu Kovačevića, kanonika zagrebačkoga. Njegov se historijski rad u jednu ruku nadovezuje na djela Benedikta Vinkovića († 1642.) i Rafaela Levakovića (oko 1642.) o tom predmetu, a u drugom opet može se smatrati pretečom našim crkvenim historičarima XVIII. stoljeća, kao što su bili Juraj Marcelović (Marčević, † 1741.) i osobito vrlo plodni Baltazar Adam Krčelić († 1778.). Napokon je Kovačević prinosio obilatu gradu za monumentalno historijsko djelo o crkvenoj povjesnici čitavoga Ilirika s napisom »Illyricum sacrum« (poglavito za V. svezak), pa je po tom bio suradnik Filipa Riceputija i Danijela Farlata.

Tomo Kovačević bio je za dvanaest godina mladi suvremenik Pavla Rittera Vitezovića, pjesnika i povjesničara hrvatskoga, a rodom Senjanina. Rodio se je Kovačević u gradu Križevcima 6. siječnja 1664. Roditelji bili su mu Tomo Kovačević i Margareta Šćetar, oboje katolici od starine i plemićkoga roda. O očevu rodu i zanimanju ne zna se ništa; majčina porodica bila je i poslije poznata u Križevcima. Početne škole jamačno je polazio u Križevcima, gdje je glasoviti protonotar Ivan Zakmardi od Dijankovca još god. 1664. podigao samostan Pavlina s javnom školom. Ne zna se, da li je tu polazio i koji razred pavlinske gimnazije; ali bit će da nije, jer se izrijeckom kaže, da je sve humanističke nauke (omnia humaniora) svršio u Zagrebu kod Isusovaca, gdje je također bio član kongregacije blažene Djevice Marije. U Zagrebu primio je i svetu potvrdu. Nakon svršene gimnazije primljen bi 23. rujna 1684. u

zagrebačko rimokatoličko sjemenište, kojom je prigodom položio i običnu prisegu za to sjemenište.¹ Ali tu ipak nije ostao, jer ga je malo zatim kaptol poslao u Rim, da u germansko-ugarskom kolegiju izuči filozofiju i teologiju.

Dne 30. listopada 1684. bio je Tomo Kovačević već u Rimu. Tom je prigodom u maticu pitomaca zavodskih zabilježeno ovo:

»No 2662. Thomas Kovachevich Croata, Chrsiensis, Dioecesis Zagrabiensis. Natus patre Thoma et matre Margaretha Schettar Nobilibus, semper catholicis. Absolvit omnia humaniora Zagrabiae, et fuit sodalis b. Virginis. Commendatus a venerabili capitulo Zagrabiensi, venit ad collegium die 30. Octobris 1684. Agit annum 20., completurus 6° Januarii. Confirmatus Zagrabiae. Habet pr(imam) tonsuram et 4 ordines minores; destinatus ad Logicas.«

Na svršetku naukovanja pripisano bi još ovo:

»Discessit 25. Augusti 1691. Sacerdos 4-ti anni, theologus, audita etiam hic philosophia, se bene gessit et satis bene profecit in studiis.«²

Kovačević boravio je dakle u germansko-ugarskom kolegiju u Rimu od 30. listopada 1684. do 25. kolovoza 1691. u sve šest godina, 9 mjeseci i 26 dana, pa je kroz to vrijeme izučio filozofiju i teologiju. Ponašao se je dobro, a i u naucima napredovao je dobro. Potankosti druge o njegovom bavljenju u Rimu nemamo. Ostalo nam je samo jedno njegovo pismo, upravljeno 7. ožujka 1691. iz Rima na zagrebačkog biskupa Ignjata Aleksandra Mikulića, kojim ga je uvjeravao o svojoj osobitoj odanosti, te ga podjedno obavijestio o sljeparijama nekoga slušatelja filozofije Gotle, koji je s krivim pečatom biskupovim izdavao razne svjedodžbe i druge dokumente. Tako je nekome bjeguncu Hrvat u Stipkoviću dao dozvolu, da čita svetu misu. Kovačević moli biskupa, da ili njega ili bolje još

¹ »Anno Dni 1684. die 23. Septembris Ego Thomas Kovachevich deposui solitum Juramentum pro seminario Zagrabiensi«. Liber Inscriptionis Juris Jurandi u kaptolskom arhivu.

² *Catalogus Alumnorum Collegii Germanici et Hungarici*, vol. I, p. 645. u pismohrani germansko-ugarskoga kolegija u Rimu. Vidi još djelo: *Steinhuber Andreas*, *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, II. Bände, Freiburg im Breisgau, 1895. II. Band, p. 133-134.

vele časnoga gospodina Ilijašića uputi, šta da se uradi protiv rečenoga sljepara, da ne počini još više zla.³

Nije poznato, šta je Kovačević radio nakon svoga povratka u domovinu. Ali već u polovici slijedeće godine 1692. nalazimo ga kao župnika crkve svete Marije Magdalene u Ivancu kod Varaždina, koja je stajala pod patronatom znamenite porodice Pethew de Gerse, vlasnice Bele i Ivanca. Kovačević je bio instaliran za župnika 22. lipnja 1692., te je onda upravljao župom sve do studenoga 1694., kad ga je zamijenio Franjo Novačić. God. 1693. dne 16. siječnja pregledao je župu i crkvu kanonik i arcidakon varaždinski Simon Juda Židić, pa je o Kovačeviću i njegovu radu u knjizi kanoničkih vizita zapisao ovo:

»Parochus in hoc loco (Ivancz) est venerabilis presbiter Thomas Kovachevich annorum aetatis 29, presbiterii 3, parochiae in hoc loco anni medii, philosophus et theologus absolutus Romanus. Vir bonae scientiae et bonus cantor. Qui in sacramentorum administratione est diligens, nullus est mortuus absque confessione aut baptismo in illius parochia, sinodalibus constitutionibus satisfacit. Sacram bibliam, concil(iorum) decreta et casistas habet. Librum baptisatorum etiam habet, in quo baptizatos et copulatos diligenter adscribit. Economus futurus bonus, quantum advertere potui. Patroni (possessores castri Ivancz)) sunt cum illo contenti, ita etiam parochiani; apud domum illius nihil mali, nullum scandalum factum.«⁴

Već bi spomenuto, da je Toma Kovačević u studenom 1694. prestao biti župnikom u Ivancu. On je naime te godine po smrti Petra Brezarića postao kanonikom prvostolne crkve u Zagrebu, pa je tu čast obnašao gotovo trideset godina, sve do smrti svoje. O tom njegovom promaknuću zabilježio je predšasnik njegov u župi u Ivancu, po imenu Gotthal, tada kanonik zagrebački i rektor ilirskoga kolegija u Bologni ovu kratku vijest: »1694. Post huius (Petri Brezarich) autem obitum alter ex eadem Ivanicensi parochia a(dmodum) r(everendus)

³ Litterae missiles ad episcopos Zagrabienses u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.

⁴ Visitationes archidiaconatus Varasiniensis annorum 1688—1693. u dijeceasanskom arhivu nadbiskupije zagrebačke.

dominus Thomas Kovachevich, absolutus theologus Romanus, insignis cantor, orator et concionator, et peregrinae virtutis homo in canonicum Zagrabiensem suffectus est.⁵ Gotthald hvali dakle mlađega druga svoga, da je vanredan pjevač, govornik i propovjednik, i osobite krijeposti čovjek.

Kad je Tomo Kovačević postao kanonikom, bio je biskup barun Ignjat Aleksandar Mikulić već mrtav († 11. svibnja 1694.), a na njegovo mjesto stupio je dosadanji kaptolski prepošt Stjepan Šelišćević, jednako znamenit muž među biskupima zagrebačkima. Ovoga biskupa Šelišćevića sestra Barbara bijaše se nekad udala za grofa Franju Ivanovića, koji je umro 28. travnja 1690., ostavivši za sobom uz udovicu dva sina i jednu kćer, od kojih se je mlađi sin Ivan Jonata poslije posvetio svećeničkomu staležu, dok je kći Rebeka (Aurora) pošla među opatice sv. Klare u Zagrebu. Kanonik Tomo Kovačević priljubio se je ne samo biskupu, nego i njegovim nećacima, naročito mlađemu Ivanu Jonati, kojega je poslije stigla nemila sudbina, da mu se pamet smutila.

Nije nam poznato, šta je Kovačević prvih godina kao kanonik radio. Znade se samo, da je god. 1595. vršio službu nadzornika šuma, a god. 1698. prefekta kaptolskoga trga. Potonje je godine obolio, te je pošao na liječenje u Beč, te se je 29. travnja nastanio u hrvatskom kolegiju, kojemu je tada bio rektorom kanonik Antun Vukmerović. Čini se, da je Kovačević u Beču ozdravio, pa kad je poslije 30. ožujka 1699. ostavio Vukmerović Beč, postao je Kovačević rektorom hrvatskoga kolegija, u kojem su se brojni pitomci zagrebačke biskupije prehranjivali polazeći filosofiju i teologiju na sveučilištu u Beču. Kovačević preuzeo je rektorat toga kolegija u prvoj polovici rečene godine, jer već od 23. svibnja redaju se njegova pisma iz Beča na biskupa Šelišćevića. U tima pismima javljao je poglavito o crkvenim prilikama u netom oslobođenoj Slavoniji, kao i o uspjehu nastojanja biskupova, da se županija požeška i virovitička pridruže zagrebačkoj biskupiji, a nipošto pečujskoj ili bosanskoj, kako su to biskupi pečujski i bosanski zahtjevali. Pored ovih crkvenih poslova piše Kovačević ta-

⁵ Chronologia collegii Bononiensis (u arhivu jugoslavenske akademije), p. 283.

koder o napredovanju i radu biskupova nećaka Ivana Jonate Ivanovića, koji je tada bio pitomac hrvatskoga kolegija u Beču. Prigodomice spominje se štogod i o Davidu Ivanoviću, starijemu nećaku biskupovu.

Već u prvom sačuvanom pismu od 23. svibnja 1699. odgovara Kovačević na biskupovu poslanicu od 17. svibnja iz Gjura, u kojoj ga je biskup uz ino molio, da predade dva priložena pisma, jedno Baltazaru Patačiću, dvorskomu savjetniku kod ugarske kancelarije u Beču, a drugo grofu Caraffi. Kovačević javlja u svom pismu, da šalje odgovor Patačićev, a Caraffin odgovor poslat će, čim ovaj stigne u Beč, što će biti oko 26. svibnja. Suvviše piše Kovačević, da je mladi grof Ivanović imao jučer mjesečnu disputaciju, koju je izvrsno na čast kolegija izvršio. U drugom pismu od 27. svibnja piše rektor biskupu u Gjur, da je bio kod grofa Caraffe, koji će se za biskupa zauzeti, samo neka on sastavi »memoriale« na dvorsku komoru. Caraffa je tom prigodom rekao, »se ubique audivisse, partes illas ad dioecesim Zagrabiensem spectare, et nullatenus ad Bosensem episcopum«. Radilo se je dakle o sporu između zagrebačkoga i bosanskoga biskupa radi požeške županije.⁶

O istim stvarima nastavlja se dopisivanje između biskupa i rektora Kovačevića kroz čitavu daljnu godinu 1699. Tako čestita 6. lipnja Kovačević biskupu, što je pobijedio »in sua iustissima causa«, a 19. rujna javlja mu o napretku i ponašanju grofa Jonate Ivanovića. Kako je i pečujski biskup stao tražiti Požegu, piše Kovačević 23. rujna o njegovim dokazalima: »Dominus episcopus Quinque-Ecclesiensis non habet alia Fundamenta praetendendi Posegam, quam metales inter nostrum et suum episcopatum, que ut reverendissimus Pr. Nadasdy refert, sunt in processu insertae«. U pismu od 21. listopada poručuje biskupu, kako svi dvorski ministri (osim dvorskoga kancelara i Caprara) rade jednodušno oko ukinuća karlovačke krajine, što su i hrvatski staleži tada odlučno zahtijevali. U pismima od 14. i 21. studenoga, kao i od 4. prosinca govori neprestano o parnici s bosanskim i pečujskim biskupom. Dne 14. studenoga piše uz ino: »Porro illustrissimus et reverendissimus Dominus cancellarius jedno malo je dobio vech korassa, negie pervo

⁶ Litterae missiles ad episcopos Zagrabienses.

imal, kaitie naimc nekuliko recolentius Processum prestel. Bene sperandum, cum ille acquisiuerit animum«. Malo zatim, 21. studenoga, javlja opet: »processus inclytae cancellariae Ungaricae si hodie non, cras procul dubio praesentabitur.« Bit će komisija, koja će o sporu konačno odlučiti.

Za godinu 1700. nema korespondencije između Šelišćevića i Kovačevića, jer je biskup sam glavom te godine mnogo boravio u Beču, gdje se je radilo o proširenju njegove biskupije po Slavoniji. Biskup je i 19. ožujka 1701. bio u Beču, te se je toga dana morao povratiti u Zagreb, jer mu već 23. ožujka 1701. Kovačević čestita Uskrs i piše o nekom dugu Kupinićevu od 100 forinti. Zanimljiv je još Kovačevićev list na biskupa od 6. travnja, u kojemu javlja, da je nadbiskup ostrogonski Leopold Kolonić o uskrsu (27. ožujka) pošao u Požun, da tadanjega gjurškoga biskupa i hercega od Saksonije uvede kao svoga koadjutora, te ga ovim načinom označi za svoga nasljednika. Ali protiv toga ustao je sav tamošnji kaptol, koji se je od svečanosti apsentirao, pače i prosvjed u Rim poslao.⁷

Kovačević ostavio je 3. lipnja hrvatski kolegij i Beč, te mu se već 15. lipnja spominje Franjo Novačić kao nasljednik. Kovačević je za svoga boravka u Beču ne samo upravljao hrvatskim kolegijem i zastupao interese svoga biskupa i biskupije, nego je također bio kao neki opravnik hrvatskih posala u Beču. Među inim je god. 1700. bio svjedokom pri oporuci pukovnika Makara, a 30. lipnja iste godine pribivao je također kao svjedok pri kanonskom processu nedavno imenovana grko-katoličkog (Suidnicensis, a Roma sub titulo Platen-sis) biskupa Gabrijela Turčinovića. U dotičnoj ispravi kaže se izrijekom, da je Toma Kovačević, kanonik zagrebački i tada rektor hrvatskoga kolegija (collegii Croatici) u Beču, te da je u 37. godini života svoga.⁸ Ako ne prije, jamačno se je u Beču Kovačević pobliže upoznao s Pavlom Ritterom Vitezovićem, koji je u ono vrijeme skupljao građu za biskupa Šelišćevića, kojom je dokazivao pravo svoje biskupije na Požegu i druge neke krajeve netom oslobođene Slavonije. Nije nemoguće, da je baš pitanje o proširenju zagrebačke biskupije u Sla-

⁷ Ibidem.

⁸ Theiner A., Monumenta Sclavorum meridionalium, tom. II. p. 234-236.

voniju (dolnju) dala pobude Tomi Kovačeviću, da se stane zanimati za historiju njezinu. Ali za to nije imao dovoljno grade u Beču.

Vrativši se u domovinu imenovan bi malo zatim arcidakonom začesamskim (čazmanskim). Kao takav preduzeo je u studenom i prosincu 1701. prvu visitaciju povjerenog mu crkvenog kotara. Kako je savjesno pri tom postupao, pokazuje najbolje njegov opsežni izvještaj od 73 strane na čitavom listu, upisan u knjigu kanoničkih vizita čazmanskoga arcidakonata za god. 1679. do 1702. (pag. 238.—310.). Malo iza toga, naime 8. veljače 1702. bio je u gostima kod Baltazara Patačića, valjda u Vidovcu, pa je tom prigodom bio primljen za člana »preslavnog novo-lječničkog fakulteta« ili inače zvane »pinte«. Imenovan bi tada »in Doctorem Styli« uz ovaj dvostih:

»Omine non vili Doctores applaudite Styli,
Eius enim Cantus, nostros scit tergere planctus.«

Sve je to zapisano u spomenici »Ordo-doctorum in celeberrima facultate Neo-Medica promotorum,« koja je pohranjena u knjižnici kr. sveučilišta zagrebačkoga. Iste godine 1702. obavio je od 25. do 30. studenoga drugu visitaciju svoga začesamskoga kotara, pa je tom prigodom opisao osam župa: u Gradcu, Dubravi, Ivaniću, Obedu, Začesmu ili Čazmi, Osekovu, Dragancu i Štefanju. Izvješće o toj viziti mnogo je kraće; zaprema samo listove 311—322 rečene knjige o vizitama, koja je pohranjena u dijecezanskom arhivu nadbiskupije zagrebačke.

Dne 10. travnja 1703. umro je zagrebački biskup Stjepan Šelišćević, a na njegovo mjesto bi malo zatim od kralja imenovan dosadanji senjski biskup Martin Brajković, koji je bio Kovačeviću jednako sklon kao i pokojni biskup. Kad je novi biskup Brajković u prosincu iste godine boravio u Beču, gdje je stanovao u hrvatskom kolegiju, pisao mu je iz Zagreba 7. prosinca kanonik Kovačević pismo, u kojem govori o nekom »castrum doloris« i opisu toga »grada boli«, koji bi se imao štampom izdati. Čini se, da se je radilo o nekom katafalku za rekvij budi pokojnoga biskupa Šelišćevića, budi nedavno (26. kolovoza 1703.) umrloga bana Adama Bačana, za kojim je čitava Hrvatska iskreno žalila.

U prvoj polovici god. 1704. postao je Toma Kovačević arcidakonom varaždinskim. No tek što je tu novu čast vršio mjesec dana, izpraznila se u zagrebačkom kaptolu smrću Mihajla Lackovića stolica kantora, pa je onda tu službu biskup Brajković povjerio Kovačeviću, koji je u ono doba imao već i naslov papinskoga protonotara. O tom javlja kronika kolegija u Bologni ovako: »... Cantoris dignitas confertur reverendissimo domino Thomae Kovachevich prothonotario apostolico, nuperrime declarato Varasdinensi (archidiacono).⁹ Kovačević nije baš lako postao kantorom, jer je imao više suparnika, kao što su bili kanonici Tuškan i Leskovari. Ali njega je preporučao biskupu Brajkoviću kapucin Izidor Brinjanin (Brigniensis) kao prijatelja svojega reda. Suviše je i sam Kovačević pismom iz Vinice od 7. lipnja 1704. molio biskupa, da mu podijeli tu čast. On mu je uz ino pisao: »Ego interim confisus in speciali patrocinio et favore illustrissimae et reverendissimae dominationis vestrae praesumo praesentibus me insinuare et recommendare, dignetur occurrente hac occasione mei benignam habere reflexionem et in defuncti officio et dignitate successorem denominare et creare, ultimam fors occasionem habitura, me quo ad promotionis gradus in capitulo nostro suis gratiis beneficendi et prosequendi.«¹⁰

Tako je Kovačević negde u drugoj polovici god. 1704. postao kantorom zagrebačkoga kaptola. Ali ga u novoj časti nije osobita sreća pratila. Kad je naime 14. lipnja 1706. strašna vatra poharala gotovo čitav grad Zagreb, postradala je osobito kurija kantora Kovačevića. Njemu je izgorjelo sve: kuća i što je u njoj bilo; spasio je tek nešto srebra i ono odijelo, što ga je toga dana na sebi imao. Trebalo je nekolicke godine, dok je Kovačević mogao da dogradi novu zgradu za kantora ili kantoriiju. Čini se, da je tek god. 1710. dovršio onu lijepu kuriju na Kaptolu (br. 8), na kojoj je i danas još napis, koji kaže, da ju je podigao Toma Kovačević. Latinski napis naime kaže:

»Haec domus cantoratus per Thomam Kovachevich prothonotarium apostolicum Cantorem et canonicum Zagrabiensem est a fundamento constructa. Successor tibi fundavi, dotemque locavi, tu memor esto mei, carmina psalle Dei.«¹¹

⁹ Chronologia collegii Bononiensis, p. 311.

¹⁰ Litterae missiles ad episcopos Zagrabienses, 90/37.

¹¹ Kukuljević Ivan pl., Nadpisi sredovječni i novovjeki u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1891. p. 348, br. 1195.

Veliki požar od 14. lipnja 1706. bijaše buknuo u sjemeništu na Kaptolu, pa je tako i sjemenišna zgrada stradala. Trebalo je i nju obnoviti. Posao je taj bio povjeren Kovačeviću, koji je kroz dvije tri godine sjemeništem upravljao, kako to dokazuju njegovi sačuvani računi (Kovachevich Thomae cantoris qua praefecti seminarii rationes a. 1706, 1707, 1708. u arhivu zagrebačkoga kaptola, Acta capituli XVIII. saeculi, fasc. 17. No. 7., 8., 9.).

Već od onoga časa, kad je Kovačević postao kantorom zagrebačkoga kaptola, morao se je sve više baviti javnim poslovima. Redovito ga je hrvatski sabor birao u komisiju, koja je imala izraditi napatke ili instrukcije za hrvatske nuncije. God. 1708. pače izabrao je kaptol njega i kanonika Antuna Vukmerovića za svoje ablegate na ugarskom saboru u Požunu. Tu je on 22. travnja sudjelovao u jednoj konferenciji zajedno s nuncijima hrvatskoga kraljevstva i banovcem Stjepanom Jelačićem. Podjednako je bio desna ruka i poglaviti savjetnik svome biskupu Martinu Brajkoviću, koji je i tu priliku na saboru u Požunu upotrebio, da provede svoju ideju, da naime zagrebačka biskupija bude uzvišena na nadbiskupiju. Ali kad je nakon sabora u Požunu pošao biskup Brajković u Beč, i da traži lijeka svojoj bolesti, i da ostvari svoje nastojanje oko uzvišenja zagrebačke biskupije, zateče ga ondje smrt 4. lipnja 1708. Kovačevića bijaše sada zapala zadaća, da iz ostavine pokojnoga biskupa izluči i u Zagreb donese sve dokumente iz kaptolskoga i biskupskoga arhiva, koje bijaše Brajković sa sobom ponio u Požun i Beč.

Iste godine 1708. došao je Kovačević u sukob s Pavlom Ritterom Vitezovićem, kad je ovaj u kralja Josipa I. izradio dekret od 17. listopada, kojim bi njemu povjerenom skrbništvo nad umobolnim grofom Ivanom Jonatom Ivanovićem, kanonikom zagrebačkim. Radi toga zamrznuo je na Rittera-Vitezovića čitav kaptol, kojemu je po pravu pripadalo skrbništvo nad nemoćnim drugom. Uz kaptol pristajali su i brojni svjetovnjaci, naročito dalji rodaci grofa Ivanovića, a na čelu im turopoljski plemić Ljudevit Vagić. Uslijed toga podigla se je na Rittera-Vitezovića tolika hajka, da je morao ostaviti Zagreb, te se preseliti u Beč. Tu iz Beča nastojao je, da se najprije iz-

miri i pogodi s kaptolom, nadajući se, da će onda lakše odolijevati ostalim protivnicima među svjetovnjacima. Stoga se je 13. lipnja 1710. zasebnim pismom obratio na kantora Tomu Kovačevića, moleći ga i zaklinjući, da bude pravednim posrednikom između njega i kaptola. Sačuvan je koncept toga pisma, koje glasi u latinskom izvorniku ovako:

»Ad d. Cantorem Ecclesiae Zagrabienſis. Offensio, quae nos, humana labilitate intercessit, Christiana pietate in amnistiam transeat perpetuam. Ego, coram Deo, cunctam remitto, ex animo et memoria delendam: idem a d. Rma sperans: ut deinceps fraterno amore coniuncti mutuum dilectionem colamus, et meam sinceritatem et religionem V. D. Rmae Patriae Mundoque commendaturi. Hac igitur confidentia declaro, me, ad priorem cultum venerabilis Capituli Zagrabienſis lubenter rediturum: dummodo et illud cum antiquo, fideli ac bene merito cultore suo, quo par est modo, agat: paratus etiam iura, quae in laceris bonis Ivannovitianis habeo, in idem potius, quam ullum alterum (cum liberis careo) post mei obitum translatum iri; reservans mihi contra Vagitium et eius complices actionem. Id V. D. Rma proponat coram praefati venerabilis Capituli summatibus, agatque iustum mediatorem: ac sensum illorum mihi declaret: ut de conditionibus aut per literas, aut medio A. R. domini Rectoris in hoc alumnorum collegio existentis pertractemus; durus in iis haud futurus. Interea ne per mei absentiam et paucae familiae malitiam, aut vicinia temeritatem quid iniurium... accidat, commendavi curam domino Parocho loci, et D. Mathiae Brencich; quam V. D. Rma utrique aut alterutri fraterna pietate recommendare, atque pro meliori rerum statu, minorique mei detrimento, disponere dignetur: hunc favorem pristino bono affectu, et servitiis pro viribus ingenue remeriturus. Taliterque me devoveo et D. V. Rmam feliciter valere cupio, gratum ab Ea responsum expectans. Viennae 13. Junii 1710. (Eques Paulus Ritter)«. ¹² Ne može se ustanoviti, da li je Kovačević prihvatio zamoljeno posredovanje; ali kao da je nešto učinio, da se opreke između kaptola i Rittera-Vitezovića izravnaју.

¹² Pismo je sačuvano u jednom zborniku Ritterovu, koji je pohranjen u kr. sveučilišnoj knjižnici (sa starom signaturom S. M. 30. B. 3.)

Dne 28. studenoga 1710. umro je zagrebački kanonik i kustos Simeon Juda Židić (Sidich), kojega je život Kovačević potanko opisao. U tom životopisu kaže sam Kovačević, da je po smrti Židićevoj postao kustosom, dok je za kanonika imenovan Sigismund Sinersberg, dotadanji župnik u Vidovcu kod Varaždina, a potomji prepošt kaptola zagrebačkoga.

Spomen knjiga zagrebačkoga kaptola piše, da je Kovačević primio čast kustosa zato, što ga bijaše grlo izdalo, te nije više bio podoban da vrši službu kantora (in voce pro cantoratu deficiens).

Kovačević bavio se je znanostima, a poglavito proučavanjem historije zagrebačke crkve i biskupije jamačno već lijep niz godina; ali odkad je postao kustosom ili čuvarom, bila je pod njegovom paskom ne samo bogata riznica prvostolne crkve, nego i o b i l a t i a r h i v zagrebačkoga kaptola. Čuvajući ključe kaptolskoga arhiva mogao je kud i kamo više proučavati bogatu građu historijsku, koja se je u njem kroz stoljeća nakupila. Pa tako slutimo, da je već tada počeo skupljati i redati građu za historiju kaptola i kanonika, kao i za povjesnicu velikih posjeda, što ih je kaptol držao. Naročito se je zanimao za povjest grada i varoši Siska, kao i čitave gospoštije sisačke i njezinih podanika. Radnja njegova o Sisku bila je god. 1718. već posve gotova, kako je on to sam zapisao u jednom rukopisu, gdje izrijeком kaže: »Et haec pro notitia provinciae Sisciensis scripta sufficient, quibus impositus est finis die 14. May anno salutis reparatae millesimo septingentesimo decimo octavo.«¹³ Dakle 14. svibnja 1718. dovršio je historijsku studiju svoju o Sisku i sisačkoj gospoštiji.

Nekako u isto vrijeme, kad je Kovačević dovršavao svoju studiju o Sisku, radilo se je u Italiji o tom, da se sastavi monumentalno djelo o historiji kršćanstva i rimokatoličke crkve na Balkanskom poluotoku ili u starom Iliriku. Toga se je posla podhvatio Isusovac F i l i p R i c e p u t i (1667.—1742.), a pomagali su ga rimski pape Klement XI., Inocent XIII. i Benedikt XIII. Njihovom pobudom sabirala se je građa za to ogromno djelo s napisom »I l l y r i c u m s a c r u m« po svima biskup-

¹³ Kodeks II. b. 7. u arhivu jugoslavenske akademije. Historia provinciae seu honorum venerabilis capituli Zagrabienensis Sisciensium, p. 152.

skim i kaptolskim arhivima, a jednako su se tražili suradnici, naročito među bivšim pitomcima germansko-ugarskoga kolegija u Rimu. Kad se je nešto građe i suradnika skupilo, izdao je Riceputi brošuru, u kojoj je oglasio samo djelo. Napis te brošure glasi doslovno: »*Prospectus Illyrici sacri, cuius historiam describendam, typisque mandandam suscipit P(ater) Philippus Riceputi, societatis Jesu sacerdos. Patavii 1720. Excudebat Josephus Cominus superiorum permissu. Kvart, str. 24.*« Na strani 3. izlaže se raspored čitavoga djela ovako: »*Historia Illyrici sacri in quatuor omnino partes distributa erit, his ferme titulis inscriptas: Prima quidem inscribetur: Acta Illyricorum Antistitum. Altera pars: Collectio sacrorum Conciliorum, et Legationum Apostolicarum, ad Illyricam Ecclesiam spectantium. Tertia autem: De vita et moribus Sanctorum hominum, qui Ecclesiam Illyricam illustrarunt, quique in Coelitum numerum relati sunt. Postremo quarta: Monasticum Illyricum seu Historia Monachorum et Sanctimonialium Illyricarum.*« O načinu pak, kako je to djelo izrađivao i još izrađuje, kaže na strani 21., da je upotrebio »*chirographos innumerabiles, aliosque reconditos libros, quos amici homines... Venetiis... Ragusii, ... Segniae, Zagrabiae... aliisque in locis nobiscum liberalissime, humaniterque communicarunt.*«

Filip Riceputi, koji je mnogo godina kao vojnički kurat mletački boravio na Balkanu, te se i sam bavio istraživanjem o starinama i povijesti Ilirika, bio je svakako pozvan, da piše djelo o crkvenoj historiji toga kraja. Ali on je tražio i našao pomagača u svima znamenitijim mjestima, kao u Dubrovniku, Senju, pa i u Zagrebu. A baš u Zagrebu nije nitko bio podjedniji za to od kanonika i kustosa Tome Kovačevića. I ovaj je poziv na suradnju objeručke prihvatio, te onda Riceputiju i njegovu od god. 1722. glavnomu suradniku Danijelu Farlatiju redom šiljao ne samo obilatu izvornu građu, nego i dotjerane životopise zagrebačkih biskupa. Sačuvano nam je pače u konceptu i jedno Kovačevićevo pismo, koje je upravio jamačno na Farlatija, te iz kojega se može razabrati, kako i koliko je on radio za »*Illyricum sacrum*«. Taj je koncept sam

Kovačević zapisao u jedan zbornik svojih djela. Pismo glasi doslovce:

»Admodum reverende in Christo pater colendissime! Compareo iam tertio, sed necdum desiderium desideratissimi patris Riceputii adimplens. De episcopis enim huius (s) Valachorum (de quibus plurimum urgeor) necdum hactenus ex fundamento aliquid scribere licuit, quia quorum interest, necdum materiam quae desideratur, subministratur. Spero interim in hac hyeme et de illis aliqua me colleaturum, quae mox data occasione communicabuntur. Interea transmitto vitam episcopi olim nostri Emerici Esterhazy; plenam informationem de statu provinciae hod(ierno) nostrorum patrum Francicanorum et eorundem conventuum; nec non memoriam aliquam succinctam capituli et praepositi Csasmensis. De episcopis vero Valachorum id advertendum est, quod illi duplicem habeant episcopatum mere titularem, unum Szvidnicensem, quem rex Hungariae confert, alium Platensem seu de Platea, quem pontifex: uterque est in partibus infidelium; consecrantur tantum ad titulum posterioris, ex eo putarem quod prior fuerit ritus latini, hic autem Graeci, et Valachi hunc sequuntur. De primo obtinui plenariam informationem; de Platensi eandem V. P. Romae inquirat. Sed de his suo tempore, quando fors et plura alia communicanda occurrent, quemadmodum et de novo episcopo nostro. His Reverend. P. V. feliciter vivere, et opus desideratum perficere animitus exoptans permaneo. Zagrabiae 5. Octobris 1723. A. R. P. V. servus obsequentissimus Thomas Kovacsevicius m. pr.«

Ovo pismo bolje od ičega drugoga objašnjuje odnose i veze između hrvatskoga povjesničara Kovačevića i autora djela »Illyricum sacrum«. Riceputi i Farlati traže od njega obavijesti o vlaškom ili grkokatoličkom biskupu, koji se inače zove svidničkim ili platenskim. On im u prvi kraj ne može mnogo kazati, jer nije dobio još dovoljno podataka; no zato obećaje, da će ih o svemu još tijekom zime poučiti. No zato im šalje gotov životopis zagrebačkoga biskupa Emerika Esterhazija, koji je nedavno zamijenio tu biskupiju drugom; podjedno im šalje podatke o novom zagrebačkom biskupu (Jurju Branjugu), koji je naslijedio Esterhazija. Napokon im ustupa svoje podatke o stanju hrvatske provincije franjevac i historiju njihovih sa-

mostana u hrvatskim zemljama. Već po ovom jedinom sačuvanom pismu možemo prosuditi, koliko je Kovačević vrijedio Riceputiju i Farlatiju kao suradnik za zagrebačku biskupiju. To se vidi također iz pete knjige (V. tomus) Farlatijevog djela »Illyricum sacrum«, gdje je na str. 330—602. prikazana historija zagrebačke biskupije. Tu se mnogo puta poziva na Kovačevića i njegove životopise zagrebačkih biskupa (n. pr. na str. 581, 585, 586, 589); na strani 593—600. naštampana je čitava njegova biografija biskupa Emerika Esterhazija.

Već je spomenuto, da je Emerik Esterhazi ostavio zagrebačku biskupiju. On je naime god. 1722. postao vesprimskim biskupom, pa je onda predlagao za svoga nasljednika na zagrebačkoj stolici zagrebačkoga kanonika Jurja Branjuga. No tomu se je usprotivio čitav kaptol, pa je u molbi na kralja Karla III. (VI.) predlagao za tu čast druge članove svoje, kao prepošta Pavla Češkovića, lektora Nikolu Gotala, kantora Franju Novčića, kustosa Tomu Kovačevića, i još druga četiri kanonika. Esterhazi međutim izradio je ipak u kralja, te je 20. kolovoza 1723. imenovao za biskupa njegovog kandidata Jurja Branjuga.¹⁴ Kovačević nije se s toga ni najmanje ljutio, već je uzino nakon mjesec dana i pô poslao Riceputiju podatke o dosadanjem životu novoga biskupa.

Dne 13. lipnja 1724. pravio je Toma Kovačević svoju oporuku.¹⁵ Mora da je naglo obolio i da je bolest bila teška, jer se nije mogao sam na oporuci potpisati. U oporuci se određuje, da bude sahranjen u stolnoj crkvi sv. Stjepana u novoj kripti uz ili ispod grobnice bivšega kustosa Ivana Znike. Svoj prilično veliki imetak ostavio je poglavito u crkvene svrhe: za povećanje prihoda kantoru i kustosu, za penitencijariju, kao i za knjižnicu; nadalje namijenio je legat za nemoćnicu svećenika (xenodochium sacerdotum) i za hrvatski kolegij u Beču. Ako što preostane, neka se razdijeli među rođake, kojima je činio, koliko je mogao (quibus, quantum potui, feci).

Još istoga dana ispustio je Kovačević svoju plemenitu dušu. Kaptolski povjesničar zapisao je o njemu u spomen-

¹⁴ Kerceselich B. A., *Annae* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. XXX, pag. 559—560).

¹⁵ Oporuka u arhivu zagrebačkoga kaptola. *Acta capituli saeculi XVIII. Fasciculus 7, No. 24.*

knjigu ovo: »1724. 13. Junii (mortuus est) Thomas Kovachevich custos, protonotarius apostolicus, vir ceremoniarum ecclesiae optime gnarus, si modicus error in choro irrepisset, illico cor-rexit, non modo succentores, aut canonicos, verum ipsum etiam cantorem, tam intra ecclesiam, quam in publicis pro-cessionibus; vir zelosus, et magnae devotionis, ad mor-tem Directoria choralia componebat. Custodiatus collatus est Georgio Reess.«¹⁶ Vijest o njegovoj smrti doprla je brzo i u Bolognu, pa je onda rektor ilirskoga kolegija, koji ga je lično poznao, zapisao u kroniku ovo: »1724. Die 13. iunii reveren-dissimus Thomas Kovachevich almae cathedralis ecclesiae Za-grabiensis custos et canonicus primo in senio secundus viam universae carnis ingreditur, qui omni die, quo infirmitate non impediante sinebat, audito prius sacro, Deo ter optimo maximo suam hostiam litabat, consumatoque sacrificio prolixis arden-tibusque precibus divinum numen exorabat, ternis quoque vici-bus dietim, mane scilicet, hora nona, et tempore postmeridiano primus veniebat ad ecclesiam, et ultimus exibat, citiusque inve-nisset illum qui quesivisset in templo quam domi. Igitur qui mortali in carne sancte et pie vixit, mortalibus depositis exu-viis vivat perenniter in coelo.«¹⁷

Sahranjen bi Kovačević u stolnoj crkvi kod žrtvenika sv. Kuzme i Damjana. Tu bi postavljena i mramorna ploča s nje-govim plemićkim grbom i natpisom: »Reverendissimus dominus Thomas Kovachevich custos et canonicus senior cathedralis ecclesiae Zagrabiensis protonotarius apostolicus assiduus de-votionis et decoris ecclesiarum promotor. Ministrorum sa-crarii institutor. Pœnitentiariae benefactor. Cantoralis resi-dentiae pius fundator. Indefessus antiquitatum compilator. Aetatis suae anno 61. die 13. mensis Junii in Domino obiit. Saxo hoc tectus res urget. 1724.«¹⁸

*

Suvremenici hvale Kovačevića kao osobito pobožna muža, kao vrloga poznavaoća crkvenih obreda, i kao dobrotvora vjer-

¹⁶ Spomenknjigu čuva uvijek jedan kanonik, koji bilježi u nju doga-djaje svoga doba.

¹⁷ Chronologia collegii Bononiensis, pag. 349.

¹⁸ Kukuljević Ivan pl., Nadpisi . . . . u Hrvatskoj i Slavoniji, p. 349. br. 1203.

skih institucija. Nas zanima naročito, što ga još hvale, da je bio »indefessus antiquitatum compilator«. Suvremenici dakle cijenili su u velike njegov neumorni rad na polju starina i historije. Prema tomu ogledati nam je potažn njegova djela, u koliko su sačuvana. Jer štampano je samo ono malo, što su Riceputi i Farlati uvrstili u peti svezak monumentalnoga djela »Illyricum sacrum«.

Ne zna se, u čije su ruke dospjeli Kovačevićevi rukopisi, kojih je moralo biti dosta mnogo. Sačuvani su samo oni, do kojih je došao vrli i neumorni sabirač Ivan Kukuljević, te koji su pohranjeni u arhivu jugoslavenske akademije. Na jednom u tvrde korice uvezanom rukopisu zapisao je Kukuljević svojom rukom: »Dobio na poklon od kanonika Š(atvara) dne 8. lipnja 1856.« Po tom bi mogli suditi, da su književnu ostavštinu Kovačevićevu čuvali pojedini kanonici, dok ih nije od njih dobio Kukuljević, pa ih onda uvrstio u svoju zbirku, koja je napokon nabavljena za jugoslavensku akademiju. Po tim rukopisima sastavio je Kovačević ova historijska djela i studije.

1. Najodličnije i najopsežnije djelo njegovo jesu životopisi zagrebačkih biskupa. Djelu je napis: *Catalogus praesulum Zagrabienisium*. Sačuvano je djelo u dva kodeksa, jedan u folio-formatu sa signaturom II. d. 219., a drugi u kvart-formatu sa signaturom II. a. 70. Prikazani su svi zagrebački biskupi od Duha do Jurja Branjuga (I. Duh — LXI. Georgius II. Braniugh), dakle 61 biskup. Folio-kodeks nije potpun; namah na početku fali nekoliko listova, na kojima su prikazana prva četiri biskupa, tako da djelo za pravo počinje petim biskupom »V. Bernardus«. Tako isto fali biskupi LII. do LV.; no zato su opširne biografije biskupa: LVI. (Borković), LVII. (Mikulić), LVIII. (Šelišćević) i LIX. (Brajković). Biskupa Emerika Esterhazija (LX.) nema, tako ni Jurja Branjuga (LXI.).

Kvart-kodeks sačuvan je čitav, te broji u sve 207 listova. Prikazani su svi biskupi (I.—LXI.), a najopsežnije Esterhazij (LX.). No zato se u tom kodeksu biskupi LVI. (Borković) — LIX. (Brajković) samo u kratko prikazuju uz napomenu, da su njihovi životopisi već Riceputiju poslani. Prema svemu moglo bi se zaključiti, da je folio-kodeks za pravo prva ili starija redakcija toga djela, a kvart-kodeks druga ili mlađa.

Mladoj redakciji djela u kvart-kodeksu II. a. 70. priloženi su i neki ekskurzi, u kojima se pripovijeda o posjedima zagrebačkih biskupa i njihovoj sudbini. Tako nakon 12. biskupa Filipa slijedi »*Historiola de castro Medved et de eius abalienatione ab ecclesia Zagrabieniensi*«; poslije 24. biskupa Nikole II. imade članak »*De abalienatione Decimarum Metlicensium*«; nakon 31. biskupa Eberharda pridani su članak »*De abalienatione castri Maioris Keflek ab ecclesia Zagrabieniensi*«; a iza administratora Tome Bakača slijedi »*Historiola de castro Okicio seu Okich*«. Napokon iza 55. biskupa Petra Petretića prikazane su razmirice između kraljevskog grada Zagreba i kaptola s napisom »*Continuatio dissidiorum capituli cum civitate Zagrabieniensi*«, o kojima govori i u drugom svom djelu o kaptolu zagrebačkom. Svi ovi ekskurzi zapisani još u dva zasebna kodeksa sa signaturama II. c. 58. i II. d. 61.

Kovačević je pišući ovo svoje djelo bio vrlo savjestan i točan. Rabio je poglavito arhivalija kao i »*Album capitulare*«; suviše se je služio Ratkajem i Ritter-Vitezovićem, s kojim po-tonjim vrlo mnogo polemizira, te ga pobija i ispravlja.

2. Drugo djelo Kovačevićevo sadržaje životopise zagrebačkih kanonika od god. 1578. do god. 1720. (posljednji Nikola Šimunčić). Napis ovomu djelu glasi: »*Sequitur Catalogus regulatus demortuorum Canonicorum Zagrabienensium sine aliqua interruptione deductus ab Anno 1578 et consequenter*«. Od toga djela sačuvale su se tri redakcije u tri folio-kodeksa. Kodeks II. d. 217. je nepotpun, a predstavlja jamačno prvu i najstariju redakciju toga djela. U uvodu obrazlaže autor i razlog, zašto ove životopise (dotično nekrologe) kanonika započinje baš god. 1578.? On piše doslovce ovako: »*Mortuorum vero Canonicorum (cathalogus) deductus non reperitur nisi ab anno 1578., in libris videlicet optionum praediorum, tlakarum et piscatorum. Hinc cum ad praesens opus per me assumptum praemissi cathalogi unice deservire possint, ego idem regulate et intercepte non nisi ab memorato anno 1578. ordiri valeo*«. Autoru dakle bile su u pomoć jedino knjige opcija, koje započinju rečenom godinom. Drugi kodeks sa signaturom II. d.

216. prikazuje drugu, noviju redakciju toga djela. I taj je kodeks nepotpun; započinje god. 1601., te se naročito prve tri sačuvane stranice čine kao ulomak trećega kodeksa. Neki su životopisi obrađeni detaljno, neki opet tek su skicirani s mnogim dodatcima i ispravcima. Najopsežniji i najpotpuniji je posljednji, naime životopis kanonika i kustosa Ivana Znike (1629—1706.), koji je autor osobito pomno izradio. Najmladu ili konačnu redakciju, naime pravi čistopis djela prikazuje treći kodeks II. d. 214. No ni taj kodeks nije posve gotov, a ni potpuno sačuvan. Navodi doduše kanonike od god. 1578. (Nicolaus Zlobocchini) do smrti Nikole Šimunčića († 1720.) i Franje Magjara († 1718.); no zato manjka sva sila kanonika između ove trojice, pače ni Ivana Znike nema u njemu. Očito je, da djelo nije dogotovljeno, što svjedoče uz ino prazne stranice, kao i to, da rukopis, ma da je sačuvan, nije skroz paginiran. Zabilježene su samo stranice 187. do 222. i opet 261. do 306. Budući da je oko toga djela radio još god. 1723., to je očito, da ga je smrt zatekla, prije nego što je mogao dovršiti ovu konačnu redakciju. Inače su životopisi sve opsežniji, što su bliže dotični kanonici njegovu vijeku. Tako se osobito ističu biografije Šimuna Jude Židića (Sidich) i baruna Jurja Ratkaja.

3. Dok katalog kanonikâ prikazuje pojedine kanonike i njihovo djelovanje, treće djelo radi o zagrebačkom kaptolu kao cjelini. To djelo nema skupnoga napisa, ali bi se moglo prozvati: »Iniuriae, adversitates et incommoda capitulo Zagrabieniensi iam ab exteris iam a domesticis illata«. U tom se djelu izlaže, što je sve zagrebački kaptol kroz stoljeća imao da pretrpi tako od svojih podanika kao i od drugih ljudi radi svojih posjedovanja i prava.

Studije o nedaćama zagrebačkoga kaptola za prošlih stoljeća prikazane su u tri kodeksa. Kodeks sa signaturom II. a. 26. sadržaje historiju varoši i grada Siska, kao i sisačkoga vlastelinstva od najstarijih vremena pa do god. 1682., a uza to se pripovijeda potanko, šta je sve kaptol radi toga svoga posjeda morao da prepati tako od svojih podanika (kmetova), kao i od Turaka i krajiških generala. Napis toj radnji, koja zaprema 116 stranica u malom kvartu, glasi: »Historia provinciae seu bonorum ven(erabilis) capituli Zagrabienensis Sisciensium,« a osnovana je skroz na

ispravama i pismima, te ima i danas svoju vrijednost. To pokazuju i naslovi pojedinih poglavlja, na koje je radnja razdijeljena, kao: »*Quis Siscium Capitulo donavit? Quis castrum Sisciense aedificavit, et quibus mediis? Castrum Sziszek a Turcis quater oppugnatum et postremo occupatum. Castrum Sziszek bis a Turcia ruinatum, quibus mediis reparatur? Sequitur Narratio Rebellionis Sisciensis (1653—1659).*« Osobito u posljednjem poglavlju prikazana je potanko seljačka buna sisačkih kmetova i njihovih drugova u Novigradu na Savi, koji su bili podanici grofa Emerika Erdeda. Prikazavši potanko ovu opasnu bunu, pripovijeda autor, kako su god. 1672. grad Sisak kaptolu oteli zapovjednici varaždinske krajine, te ga držali, dok ga nije kralj Rudolf god. 1682. kaptolu povratio. Kako je već spomenuto, dovršio je Kovačević tu svoju studiju 14. svibnja 1718.

Dalje dvije studije o nedaćama kaptola sadržane su u folio-kodeksu II. c. 58. Jedna ima napis »*Historia ternae rebellionis Stibrensis*«, te zaprema 106 stranica; a druga se zove »*Manifestatio dissidiorum civitatis Montis Graecensis Zagrabiensis cum capitulo Zagrabiensi*«, te obaseže 53 strane. U prvoj studiji pripovijeda o bunama kaptoskih kmetova, koji su se zvali »štibrenci« (stibrenses), a stanovali su u Kraljevcu, Cerju, Sesvetama, Nartu i drugim mjestima Zagrebu na jugoistoku i istoku. Ti su se štibrenci tri put dizali protiv kaptola, naime god. 1608—1609., 1633—1635., i napokon 1654.; ali svaki put morali su se opet pokoriti svojoj zemaljskoj gospodi. Što su pak štibrenci (stibrenses), tumači Kovačević ovako: »*Stibrenses ita ab officiali (qui olim stibrarius modo decanus nuncupatur) dicti.*« — U drugoj studiji spomenutoga zbornika izlaže autor potanko odnose između kaptola i slobodne varoši na brdu Gradcu, a naročito pripovijeda razmirice, a često i krvave borbe radi trga i raznih daća. Ta je studija osobito zanimljiva za historiju obiju varoških općina: kaptolske i gradačke, koje je rastavljao potok Medveščak ili Medvednica. Pri toj studiji poslužio se je autor takoder radnjama ili »*autographis Benedicti Vinkovich episcopi Zagrabiensis, et Fr(atris) Raphaelis Levakovich, olim archidiaconi Cathedralis et Canonici Zagrabiensis, qui unanimiter docent, ecclesiam Zagrabien-*

sem a. D. Ladislao Rege fundatam (A(nn)o manifestati in carne verbi 1085...«

Kovačević i drugovi mu u kaptolu jamačno su mnogo cijeni-
nili izložene tri studije njegove, a valjda su ih mnogo i čitali.
To je dalo povoda autoru, te je on sve tri svoje radnje (o Sisku,
o bunama štibrenaca i o razmiricama s Gradcem)) skupio u
jedan treći, tvrdo uvezani zbornik, koji je također sačuvan, te
ima signaturu II. b. 7. U taj zbornik upisao je Kovačević studiju
o Sisku i štibrencima sam svojom rukom, dok je studiju o raz-
miricama s građanima na brdu Gradcu prepisao netko drugi
jamačno koji pomoćnik njegov. Suvise je autor vlastitom
rukom napisao predgovor, posvećen drugovima kanonicima
(*praefatio ad lectorem Canonicum Zagradiensem*), u kojem
kaže, da će čitalac »*ex hisce opusculis meis*« lako
razabrati, što su predi njihovi morali podnositi tako od svojih
podanika, kao i od građana na brdu Gradca, koji su u vrijeme,
dok još nije Kaptol bio utvrđen, »*bis curias capitularium inva-
serunt, non modo substantiam diripientes, sed igne quoque et
caede saevientes*«. Predgovor je datiran: »Datum A(nn)o 1722.
Mense Januario«.

4. Osim triju glavnih djela o biskupima, kanonicima i ne-
daćama kaptola napisao je Kovačević i manje stvari, budi po
vlastitoj pobudi budi po naručbi Riceputievoj. Jamačno po
naručbi sastavio je studiju »*Memoria praepositi et
capituli Csasmensis*«, koja u kodeksu II. a. 70. za-
prema 11 listova, a u kodeksu II. c. 58 u sve 8 listova. Jednako
po želji autora djela »*Illyricum sacrum*« sastavio je također
povjesnicu Franjevaca i Pavlina u Hrvatskoj, kao i opis njho-
vih samostana. Ali o Franjevcima i Pavlinima nije pisao po
vlastitim istraživanjima, jer za to nije imao dovoljno građe u
pristupnim mu arhivima, već se je poslužio rukopisnim spisima
jednih i drugih redovnika. Tako kaže sam, da je za Franjevce
upotrebio historiju tih redovnika, koju je sastavio Fr. Alek-
sije Pucz, »*exminister et actualis custos*« za generalni ka-
pituo toga reda u Rimu god. 1723., te ju je dao njemu pročitati.
Po toj dakle historiji napisao je Kovačević svoju raspravu:
»*Notitia provinciae s. Ladislai et conventuum eiusdem in regno Slavoniae religio-
sorum D. Francisci de observantia dicto-*

rum«. Ova studija o Franjevcima unesena je u više puta već spomenuti kodeks u kvartu sa signaturom II. a. 70. Kao dodatak toj radnji, koja zaprema 27 listova, imade člančić »De sanctimonialibus«, u kojem je na 6 stranica prikazana povjesnica zagrebačkih Klarisa (Clastrum Zagrabiense).

Postoji još jedan kodeks u foliju sa signaturom III. d. 8. u kojem se govori o samostanima franjevačkim i pavlinskim u opsegu zagrebačke biskupije. Taj je rukopis krnj; manjkaju mu prvi listovi, u kojima su prikazana četiri (I.—IV.) franjevačka samostana. Započinje tek petim, naime »V. Conventus Ivanicensis«, iza kojeg se redaju samostani do »IX. Conventus Csakthornensis«, od kojega je sačuvano samo pet stranica. Iza toga je rukopis opet krnj, tako da je povijest franjevačkih samostana posve nepotpuna. Napokon slijedi historija pavlinskih manastira s napisom »Ordo coenobiorum provinciae Croatiae actu existentium«, ovim redom: I. Remetense, II. Chaktornense, III. Lepoglavense, IV. De Kamenska, V. Szveticense, VI. Ulimiense, VII. Crisiense; — onda »Sequuntur desolata monasteria ordinis s. Pauli I. Eremitae Provinciae Croatiae: I. Dubicense, II. S. Petri de Zlata Gora, III. De Streza, IV. De montibus Garics, V. De Bakva, VI. De Dobrakuttya«. Ovaj dio o pavlinskim samostanima sastavljen je svakako poslije god. 1721. Služio se je pak rukopisnom radnjom pavlinskoga povjesničara Ivana Kristolovca, na kojega se više puta poziva, pače ga i doslovce citira. Tako piše govoreći o Lepoglavi: »P. Ioannes Kristolovecz ordinis Paulini olim generalis meritissimus, statum huius coenobii prolixius describens de eius origine sic ratiocinatur...«.

5. Dosad su prikazana poznata historijska djela neumornoga kanonika Tome Kovačevića. Ali suvremenici ga hvale, da je bio i vrstan poznavalac crkvenih obreda, te da je sve do smrti svoje sastavljao direktorij za kor (ad mortem directoria choralia componebat). Za jedno i drugo imade dokaza. Kodeks III. d. 154. sadržaje raspravu »Aliqua de ritu proprio cathedralis ecclesiae Zagrabiensis«. Rukopis nije pisan Kovačevićevom rukom, nego tuđom; ali ne može biti sumnje, da je prepis s Kovačevićevog izvornika. Da je on sastavljao i direktorije, svjedoči originalni rukopis »Directorium pro usu chori ecclesiae Zagrabiensis

pro anno bissextili MDCCXX.«, sačuvan u više puta već spomenutom kodeksu II. a. 70. Jamačno je sastavio i direktorija za godine prije i poslije 1720.

6. Nada sve pobožni i Bogu odani kanonik i kustos Kovačević pisao je napokon i članke historijsko-etičkoga sadržaja. Među te spada članak s napisom »Regnorum Croatiae et Sclavoniae fides in Deum et fidelitas in Principes«, kojega se odlomci nalaze u dva kodeksa: II. a. 70. i II. d. 219. Članak se dijeli na dva dijela: »Pars I. De zelo conservandae fidei catholicae regnorum Croatiae et Sclavoniae« (14½ strane, nepotpuno); i »Pars II. De regnorum Croatiae et Sclavoniae fidelitate in principes (obaseže 19 strana).

Nakon prikaza Kovačevićevih djela, studija i članaka, koji su napisani u latinskom jeziku, a pohranjeni su sada u arhivu jugoslavenske akademije, nameće se pitanje, da li je on kao rođeni Križevčanin pisao što i u hrvatskom jeziku? Ta mnogi njegovi suvremenici, kao i predci i nasljednici, koji su sastavljali znanstvena djela u latinskom jeziku, pisali su jednako i hrvatskim jezikom, poglavito nabožne knjige za prosti puk, i to kajkavskim narječjem.

Nema dosad traga, da bi Kovačević kakvu knjigu ili članak sastavio u hrvatskom jeziku. Jedino se je našlo jedno privatno pismo, što ga je hrvatskom kajkavštinom napisao svome pobratimu »Perillustri ac Generoso Domino Nicolao Voikouich Sacrae Caesar(eae) Regiaeque Ma(ies)t(tis) Confinii Carlodadien(sis) Vice-Capitano etc. D(omi)no F(rat)ri Colend(issi)mo — Rakitye uel Vbi.« Vrijedno je to pismo pripéiti fotografskom vjernošću sa svima kraticama i originalnim pravopisom:

»Perill(ust)ris ac Gener(ose) D(omi)ne F(rate)r mihi Colend(issi)me. Saliem G. Bratu liszt Gđina Groffa Chikulina, kojemu da ienkrat selenie zpunc prossim lepo, arie V. M. uszigdar dober priatel bil, y unoga tempore litis Bonor(um) Chernkoucz ie in fauore(m) V. M. pred menum gouoril. Trebaie V. M. uezda unoga priatelou, ter takoueh koi mogu z-Tolnachem kai haszneti; zmed koieh ne bi bil zadny Gđin Groff recseni:

Amore Dei ienkrat snym dugouanie dokonchiaite, da i od niega nebudete nove bante imali; à kai potrebuie, iustu(m) et aequum est, y contractualiter niemu obečsano, y ure zdaunia bi moralo biti zuersseno. I ova pissem tu(m) motivo iustitiae, tu(m) m(odo) quod V(enerabile) Cap(itu)lum Za(grabien)se unitim cum D. D. Praebendarijs et Altarista Varasdinensi jeszu zeuszema nakani V. M. uniuersa Bona occupuati, y uan chiszto iz zeuszega hititi zбоgh mnogeh Interesscu zamygiena, koie V. M. obečete platiti, à nikai sze ne uidi. Zato kak dober sztari priatel exhorteram V. M., da ouem nakaneniem put presecezete, y Gdina Groffa Chikulina Priatela obchuuate. Z tem Gna Brata Bogu preporuchaiuch, i uu sztarusze affectiu bratinszku zruchaiuch osztaie(m) — Zag(rabiae) 23 Julij 1723 — Gna Brata szluga veren do groba Thomas Kouachevich m. p.«

Pismo je zaista zanimljivo i radi jezika i radi stila, ali najviše radi plemenitoga i iskreno prijateljskoga duha, kojim odiše.

Vj. Klaić.

